

Н. Н. СИРАНЧУК

г. Ровно

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ МОДЕЛЕЙ ПОРОЖДЕНИЯ РЕЧЕВОГО ВЫСКАЗЫВАНИЯ

В статье обоснованно теоретические принципы формирования лексической компетентности младших школьников на основе анализа имеющихся в психологии, лингвистике, и психолингвистике моделей порождения речевого высказывания и собственных экспериментальных данных, полученных автором в течение 2010–2014 гг. в процессе экспериментальной работы в школах г. Ровно.

Ключевые слова: лексическая синонимия, форма высказывания, смысл высказывания, систематический лексический запас, хранилище семантической информации.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2015

УДК 371.15

С. В. ТКАЧЕНКО

м. Одеса

svt1503@yahoo.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін та розкрито їх зміст.

Ключові слова: педагогічні умови, етична компетентність, майбутні вчителі, суспільно-гуманітарні дисципліни.

Реалії сьогодення, яким притаманні нестабільність та суперечливість моральної атмосфери в суспільстві, призводять до виникнення деструктивних відносин між людьми в цілому та між учителем та учнями зокрема. Зникають емпатійність, толерантність, альтруїзм, натомість посилюються нечутливість, агресивність, що провокують сварки, конфлікти і невміння адекватно з них виходити. Вирішення зазначеної проблеми в межах освітньої галузі, зорієнтованої на загальнолюдські цінності, вбачаємо у формуванні етичної компетентності педагогічного персоналу. Етична компетентність педагога, що забезпечує етичну взаємодію суб'єктів педагогічного процесу, передбачає сформованість етичної поведінки й моральних якостей на основі свідомого засвоєння етичних знань та оволодіння етичними вміннями, що дозволяє виконувати соціально-ціннісні функції в колективі, попереджувати й усувати прояви негативної поведінки учнів. Тому проблема формування етичної компетентності майбутніх учителів, зокрема суспільно гуманітарних дисциплін, є актуальною й такою, що потребує вирішення.

Проблеми професійно-етичного розвитку вчителя присвячені праці Е. Гришина, Н. Сопневої, О. Силяєвої, Л. Хоружі, С. Шульпіна та ін.

Мета статті – розкрити сутність педагогічних умов формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі їхньої професійної підготовки у ВНЗ.

Визначення педагогічних умов формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін потребувало уточнення поняття «педагогічні умови», яке тлумачать як: обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [12]; «...сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених заходів педагогічного процесу, які забезпечують досягнення конкретної мети» [5, 79]; «...сукупність об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей їх здійснення» [2, 7].

В аспекті започаткованого дослідження педагогічні умови розглядаємо як заходи, що

спеціально створюються в навчально-виховному середовищі й забезпечують процес формування етичних знань, умінь, навичок морально-етичних якостей майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін.

Педагогічними умовами формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі підготовки, було обрано: забезпечення майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін знаннями про гуманістичні цінності; організація міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу на засадах ціннісного ставлення до цілей, змісту й результатів педагогічної діяльності; практична реалізація етичних умінь та етичної поведінки майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін в умовах реальної педагогічної діяльності.

Охарактеризуємо сутність обраних педагогічних умов більш докладно.

Щодо першої педагогічної умови, то гуманістичні цінності є головним внутрішнім орієнтиром педагогічної діяльності й забезпечують відповідне ставлення вчителя до дитини, детермінують його практичну діяльність і повсякденну поведінку [7, 14]. А. Капська зазначає, що гуманістичні цінності передбачають «визнання іншої людини як найвищої цінності та здатність «творити добро» не заради себе, а заради іншої людини, яка цього потребує» [6, 203]. Такими цінностями є добро, любов, справедливість, совість, відповідальність, честь і гідність, співчуття, милосердя тощо.

Доцільність вибору означеної педагогічної умови зумовлена результатами педагогічних досліджень багатьох науковців. Так, Н. Лалак дійшла висновку, що найважливішим засобом формування професійної компетентності вчителя історії є зміст дисципліни, який має бути зорієнтований на цінності суспільства, готувати майбутнього вчителя до життя в багатокультурному суспільстві, сприяти розвитку пізнавальної активності студентів і мотивації до професійної підготовки, оволодінню професійно значущими для вчителя способами діяльності [7, 9].

О. Александрова також наголошує, що ефективність педагогічної діяльності значною мірою визначається сформованістю гу-

маністичних ціннісних орієнтацій педагога, особистісних цінностей [1, 143]. Дослідниця дійшла висновку, що підхід до професійної підготовки педагога, заснований на загальнолюдських, гуманістичних та педагогічних цінностях, має сприяти формуванню такої системи цінностей, яка б відповідала актуальному завданню сучасної освіти – вихованню активних, відповідальних, ініціативних, творчих фахівців, здатних до професійного росту та саморозвитку [1, 144].

Отже, вищевикладене зумовило вибір такої педагогічної умови формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін, як забезпечення майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін знаннями про гуманістичні цінності.

Щодо другої педагогічної умови, то її обґрунтування потребує додаткового аналізу таких понять, як «ціннісне ставлення» й «міжособистісна взаємодія».

«Ціннісне ставлення» – це зв'язок суб'єкта й об'єкта, в якому та чи та властивість об'єкта не просто значуща, а задовольняє потребу суб'єкта: цінністю в ньому є властивість об'єкта, що відповідає інтересам суб'єкта або поставленим ним цілям» [10, 40].

Ціннісне ставлення до педагогічної діяльності формується в процесі проживання майбутнім вчителем певної системи загальнолюдських цінностей, які поєднують педагогічні цінності й цінність самої педагогічної діяльності. Педагогічна діяльність є процесом послідовного вирішення різноманітних навчально-виховних завдань, яке відбувається «у взаємодії з іншими людьми, з якими відносини можуть бути дружніми, партнерськими або ворожими» [9].

Л. Велитченко наголошує, що педагогічна взаємодія є «особливою функціональною системою, яка забезпечує вчителю та учням спільний інтерактивний простір відповідно до умов педагогічного процесу. Як багатофакторна система, педагогічна взаємодія має ознаки складових елементів педагогічного процесу соціального, соціально-психологічного, міжособистісного порядку, які відтворюються в категоріях особистості й діяльності як її головних функціональних складових, що су-

б'єктивно відбиваються в явищах свідомості її учасників» [3, 31].

На думку І. Гоч, «для успішної взаємодії, педагогу потрібно навчатися разом зі студентами. Це припускає не тільки професійне, але й особистісне вдосконалення, розвиток гнучкості, спонтанності, мужності, готовності внутрішньо змінювати себе. Особа викладача впливає на студентів, тоді вони розкриваються йому як особистості» [4]. Отже, викладач здійснює вплив на студентів не лише за допомогою навчального матеріалу, але й своєю особистістю, поведінкою, звичками, манерами, своїм ставленням до справи, науки, інших людей і насамперед – до студентів.

Відтак, міжособистісна взаємодія учасників педагогічного процесу підвищує ефективність навчального процесу у ВНЗ, створює умови для самореалізації студента, зменшує вірогідність виникнення конфліктних ситуацій між викладачем і студентом, формує ціннісні орієнтації й етичні якості, що зумовило вибір означеної педагогічної умови для формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін.

Щодо третьої педагогічної умови, то слід відзначити, що вчені (О. Абдуліна, А. Алексюк, Г. Балл, Л. Вовк, Н. Загрязнiна, І. Зязюн, С. Сагач та ін.) вважають практичну реалізацію етичних умінь та етичної поведінки студентів необхідною умовою формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін.

Практична складова, як важлива ланка формування етичних умінь та засвоєння навичок майбутньої педагогічної діяльності, є особливо значущим етапом у системі професійної підготовки майбутнього вчителя.

Підтверджуючи цю думку, М. Торган зазначає, що добрі теоретичні знання, вміння розв'язувати різні професійні ситуації ще не гарантують ефективного виконання професійної діяльності. Необхідно, щоб у процесі підготовки студенти мали можливість застосовувати набуті знання й вміння в практичній діяльності, тобто використання знань, умінь і навичок здійснення професійної діяльності має відбуватися не тільки в ситуаціях аудиторного навчання, але й в реальних ситуаціях діяльності [13, 112].

Як зазначає О. Седунова, «етична ситуація виступає провідним засобом формування етичних цінностей студентів при активній дії рефлексії педагога на їх емоційно-вольову сферу» [11, 7]. Аналіз ситуацій буде ефективним засобом формування й реалізації етичних умінь та етичної поведінки студентів, якщо відбуватиметься в умовах реальної педагогічної діяльності, яку в процесі професійної підготовки майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін забезпечує педагогічна практика – «форма професійного навчання у вищій школі, спрямована на практичне засвоєння майбутніми фахівцями закономірностей і принципів педагогічної діяльності, формування основних професійних умінь і переконань» [8, 73]. Роль педагогічної практики щодо засвоєння майбутніми вчителями етичних умінь та етичної поведінки полягає в тому, що майбутні викладачі мають можливість застосовувати набуті етичні знання для вирішення завдань навчально-виховного процесу; діагностувати й самостійно планувати процес розвитку професійно-педагогічної етики; приймати моральні рішення та здійснювати моральні вчинки; брати на себе відповідальність, контролювати і регулювати свою поведінку, діяти в складних ситуаціях професійно-педагогічного морального вибору; оцінювати дії та вчинки, пов'язані з моральним вибором. Отже, практична реалізація етичних умінь та етичної поведінки студентів є важливим аспектом процесу формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін.

Вважаємо, що запровадження в процес професійної підготовки майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін зазначених педагогічних умов забезпечить ефективне формування їхньої етичної компетентності.

Список використаних джерел

1. Александрова О. Ф. Модель формування гуманістичних цінностей у фаховій підготовці майбутнього вчителя / О. Ф. Александрова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2 (13). – С. 139–145.
2. Братанич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.09 Теорія навчання / О. Г. Братанич. – Кривий Ріг, 2001. – 16 с.
3. Велитченко Л. К. Психологічні основи педагогічної взаємодії: автореф. дис. на здобуття наук.

- ступ. док-ра психол. наук: спец. 19.00.07 Педагогічна та вікова психологія / Л. К. Велитченко. – К., 2006. – 40 с.
4. Гоч І. Характерні особливості спілкування учасників педагогічного процесу у ВНЗ [Електронний ресурс] / І. Гоч. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/>
 5. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / Дубич Клавдія Василівна. – Рівне, 2007. – 267 с.
 6. Капська А. Деякі підходи до змісту дефініції «гуманістичні цінності» / А. Капська, О. Ковальчук // Гірська школа Українських Карпат ДВНЗ «Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника». – 2013. – № 8–9. – С. 201–204.
 7. Лалак Н. В. Методика формування професійної компетентності майбутнього вчителя в процесі навчання історії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 Теорія та методика навчання / Н. В. Салак. – К., 2009. – 12 с.
 8. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навчальний посібник / Г. М. Мешко. – К. : Акадевидав, 2012. – 197 с.
 9. Новиков А. М. Образовательный проект (методология образовательной деятельности) / А. М. Новиков. – М. : Эгвес, 2004. – 120 с.
 10. Петухова Е. А. Формирование ценностного отношения студентов ВУЗа к учебной деятельности через реализацию преподавателем компетентного подхода [Электронный ресурс] / Е. А. Петухова // Педагогика и психология. – Режим доступа: <http://izvestia.asu.ru/2010/2-1/peda/TheNewsOfASU-2012-2-1-peda-08>
 11. Седунова О. В. Формирование этических ценностей студентов в образовательном пространстве педагогического вуза: автореф. дис. на соискание наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 Общая педагогика, история педагогики и образования / О. В. Седунова. – Архангельск, 2010. – 19 с.
 12. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти» : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Стасюк Варвара Дмитрівна. – Одеса, 2003. – 280 с.
 13. Торган М. М. Підготовка менеджерів освіти до здійснення контрольно-діагностичних функцій: дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Торган Маріанна Миколаївна. – Одеса, 2011. – 226 с.

S. TKACHENKO

Odesa

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ETHICAL COMPETENCE FORMATION IN FUTURE TEACHERS OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES

The article has determined and explained the pedagogical conditions of ethical competence formation in future teachers of social and humanitarian disciplines and described its nature.

Key words: pedagogical conditions, ethical competence, future teachers, social and humanitarian disciplines.

С. В. ТКАЧЕНКО

г. Одесса

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

В статье определены и обоснованы педагогические условия формирования этической компетентности будущих учителей общественно-гуманитарных дисциплин и раскрыто их содержание.

Ключевые слова: педагогические условия, этическая компетентность, будущие учителя, общественно-гуманитарные дисциплины.

Стаття надійшла до редколегії 29.10.2015